

PILUTIKANDI TEHNOLOOGIA

Pilutikandi tikkimiseks eemaldatakse riidest osa koe- või lõimelõngu, mida hiljem grupeeritakse vastavalt mustriks. Nii võivad tekkida erinevad pilupisted: liht-, sõlm-, mähk-, põim- ja sidepistepilu ning nende omavahelised kombinatsioonid.

Pilutikandi liigid:

- **Ühesuunalised** kui lõngad tõmmatakse riidest välja ühes suunas

Põhiliselt olid Saaremaal kasutusel ühesuunalised pilud. Kasutati põim- ja mähkpilu. Mähkpilu puhul mässiakse lõng nõelaga mitu korda ümber lõngarühma. Posti lõppedes kinnitatakse lõng riide serva külge. Põimpilu saadakse lõngarühmade ridade viisi kokku põimimise teel. Lõngarühma põimimisel tehakse kaheksaid ümber kõrvuti asetsevate lõngarühmade, st nõelale võetakse üks pilurühm ning teine jääb nõela alla, tagasi pöördudes võetakse nõela alla jäänud rühm nõela peale ning nõela peal olnud grupp jääb nõela alla. Muster moodustus tihedalt punutud kohtade ja koelõngast jäetud vahede vaheldumisel. Särgivärvlid, krae või õlaku pilu tikiti ainult läbi ühe kanga. Teine detaili pool jäi voodriks. Pilu tehti hästi valgeks pleegitatud linase lõngaga, mis paistis silma tugevuse ja läike poolest. Sageli oli krae kas lahtkraena (Ida-Saaremaa) või ainult traageldatud särgi peale (Sõrve). Kui särki pesti, võeti krae ära. 19. saj teisel poolel levisid mitmevärvilised ja valged puuvillased niidid ning siidiniidid. Siis võidi pilud teha kahevärvilistena, nt valge ja pruun (Jämaja). 20. sajandil ei viitsitud enam tikkimisega vaeva näha. Poematerjalide võidukäik viis särkidelt peened pilutikandid mis asendusid siksak paelte ja lihtsate tikandipistetega.

- **Kahesuunalised** kui lõngad tõmmatakse riidest välja ristlevalt ja tekib võrguline pilu

Sellist piluliiki kasutati Kaarma ja Karja särgikraede juures. Eriline on, et nende puhul ei ole ristlevasse nurka jäetud auku, vaid lõngad on läbi lõigatud 5 cm kaugusel servast ning põimitud pilutikandi mustri sisse. Nii läheb muster ühest suunast teise ilma üleminekuta edasi.

Kasutati liht-, mähk- ja põimpilu.

- **Kombineeritud** kui piluread vahelduvad ühe või enama pilutamata kangaosaga

Kombineeritud pilutikandit on kasutatud Ida-Saaremaa põlledel. Selle puhul on kangast eemaldataud lõngu erinevate vahedega. Kasutatud on nii põim- kui lihtpilu ja pilupalistust.

Pilutikand koosneb:

Äärepilu

Tikitakse läbi kahekordse riide, et see tugevdaks detaili äärt. Äärepilude hulka kuuluvad mähkimise ja põimimise teel tikitud kitsad vastupidavad pilud, mis moodustavad kindla vahemaa tagant sambaid. Viimased meenutavad arheoloogilistel väljakaevamistel leitud spiraalitorukesi. Iseloomulik Saaremaa särkidele on ka see, et meeste ja naiste särgikraed ja -värvlid on kaunistatud väga vastupidavate kitsaste põimpiludega ning need omakorda on ääristatud mitmekordsete ahelpestet ridadega (Sõrve, Püha).

Äärepilud võisid olla ka mähkpistes tehtud ümmargused suured augud. Need augud ehk *ougud* tehti nii ümmargused kui hanesilmad ja nii on need saanud nimetuse *anisilmad* (Sõrve).

Pilupalistus

Kanga serv keeratakse kahekorra töö pahemale poole. Palistuse juurest eemaldatakse 1-2 kanganiiti. Pilupalistuse puhul rühmitatakse lõngad pilupistes korrapärastesse rühmadesse. Seda kasutatakse palistamisel ja ühtlasi ilustamisel. Pilupalistusi tehti rinnalõike ja krae servadesse, varruka lõhikusse ja kohati ka särgi ja põlle alumisele äärelle.

Põimpilu

Põimpilu puhul mässiakse lõng tihedalt ümber lõngarühma. Elemendi lõppedes kinnitatakse lõng kanga serva külge või punutakse valminud elemendi vahele. Põimpilu mustri loovad ühe- või kahekordsest augureast koostatud kaldjooned, sakid ja kaksikrombid. Pilusid piiravad kahekordsed ahelpestetead. 2-4 cm laiuse põimpiluga kaunistati peamiselt Sõrve naiste ja meeste särkide püstkraesid, õlakuid ja särgivärvleid kombineerides mitme lõngarühma põimimisel saadud kaksiksambakestest äärepilude ja mitmekordsete ahelpestetega. Et tikand eralduks särgi kangast – hõõruti tikandi pind niiskelt kõva esemega läikivaks pandi kuuma ahju kuivama.

Pilutikandi töökäik:

Pilu iseloomustab ažuurne pind, kust osa koe- või lõimelõngu on välja tõmmatud. Esmajoones märgitakse riidele pilu asend - pilu algus ja lõpp. Siis lõigatakse lõngad 5 cm kauguselt lahti ja otsad tõmmatakse pahemale poole. Need kinnitatakse kas õmmeldes või teipides kanga külge. Pilu otsad ääristatakse kas nõõpaugupistes, punudes lõngad kangasse tagasi või ääristatakse koos pilu tegemisega. Kui otsad on tehtud võib keskele jäänud eemaldamist ootavad kangalõngad välja tõmmata või tõmmata välja osade kaupa, nii nagu pilutamiseks edasi jõutakse. Kahesuunalise piluks on kõige sobivam linane labasekoeline kangas. Kuna lõngad tuleb välja tõmmata mõlemast suunast peab arvestama koe ja lõimelõngade jämeduse erinevust. Tihti on vabrikutoodetud kangas lõimelõngad tugevamad ja jämedamad kui koelõngad. Kahesuunalise pilu nurga kujundamisel on mitu võimalust. Kui lõngad eemaldada ja nurka jääb auk siis täidetakse see abilõngadega mis punutakse üle, saades erinevaid kujundeid. Kui jätta alles ühe suuna mõned viimased lõngad, saab pilutada kumbagi suunda sama mustri. Kui aga lõigata nurgast 5 cm kauguselt lõngad läbi, saab need punuda valmiva pilutikandi sisse ja nii läheb muster sujuvalt üle ühest suunast teise. Tikkimisniidi otsad kinnitatakse pilukirja tikkimisel riide äärtesse või lõngarühmadesse nii, et nad ei jää nähtavaks. Tikitakse pahemat poolt. Samuti minnakse ühelt mustriosalt teisele üle, läbistades niidigruppe, mis on juba üle punutud.